

CLASIFICAREA EUFEMISMELOR DIN LIMBAJUL DIPLOMAITIC

BOBEICA Galina, doctorandă

Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Litere,
Departamentul Limba Engleză și Limba Franceză Specializată

Euphemism is a complex linguistic tool that sums up in its structure linguistic, pragmatic, and cognitive aspects, and is used to mitigate potentially offensive effects aiming to maintain harmony and avoid the situation that would threaten respect and goodwill. Therewith, knowing the true euphemistic connotation is essential in decoding and perceiving the message itself, while the classification of euphemisms contributes to a better understanding of this connotation. The fundamental problem of classifying euphemisms normally lies in choosing the criteria for approaching the typology of euphemisms. Nowadays, the sphere of linguistic research offers a large variety of classifications of euphemisms, which is explained based on the purpose pursued and the basic criterion of the elaboration of this typology. To face this challenge it is necessary to admit that within each variant of classification of euphemisms can be accepted other sub-classifications (semantic, structural, functional, mixt, etc.) and promoted in the synthesis of the classification of euphemisms.

Keywords: euphemisms, diplomatic language, classification of euphemisms

Problema fundamentală a clasificării eufemismelor rezidă în mod normal în alegerea criteriilor de abordare tipologică a eufemismelor. Sfera cercetărilor lingvistice ne oferă o varietate largă de clasificări ale eufemismelor, iar această varietate poate fi explicată în funcție de scopul urmărit și de criteriul de bază al elaborării acestei tipologii. Pentru a face față acestei provocări, este necesar să admitem că în cadrul fiecărei versiuni de clasificare a eufemismelor se pot accepta și alte subclasificări. Înainte de a progresa în cercetarea noastră cu o clasificare a eufemismelor din limbajul diplomatic, considerăm necesar să menționăm că eufemismul este mai presus de toate un proces sociolingvistic. Ca orice semn lingvistic, eufemismul se află în corelație cu societatea în care se naște, evoluează odată cu timpul în care apare și reflectă concepția oamenilor despre realitate. Prin urmare, nici un semn lingvistic nu este eufemistic în sine, ci utilizarea discursivă și contextul redau acestui semn calitatea eufemistică. Respectiv, un eufemism

poate fi recunoscut doar prin prisma efectului pe care îl produce. Totodată, proprietatea eufemismului de a fi permeabil și receptiv la schimbările și evoluțiile mediului și contextului în care se utilizează, este cunoscută ca *euphemism treadmill*. Acest fenomen explică modul în care limbajul pe care îl folosim pentru a descrie subiecte politice dobândește în mod inevitabil asociații negative, determinând societatea politicoasă să adopte un limbaj nou, ceea ce este de fapt o formă de corectitudine politică. De exemplu, termenul *redskin*, folosit de nativii americani și europeni deopotrivă în secolul XIX-lea, a căpătat în secolul al XX-lea conotații peiorative. Prin urmare limbajul este un comportament înnăscut modelat de selecția naturală și adaptat necesităților noastre de comunicare. Totodată „euphemism treadmill” [7] este un concept care servește drept previziune pentru eventualii termeni ofensatori care vor apărea în viitor, perpetuând schimbarea limbajului și servind ca un exemplu al modului în care natura uneori considerată „restrictivă” a corectitudinii politice este de fapt nelimitată și constant supusă modificărilor. K. Burrigge numește acest fapt „contaminare eufemistică” [1]: pe măsură ce conotațiile negative reafirmă și subminează calitatea eufemistică a cuvântului, generația următoare de vorbitori adoptă cuvântul ca termen direct. În literatura de specialitate acest fenomen este cunoscut ca „destinul obișnuit al eufemismelor”, unde „cuvântul nevinovat” devine inacceptabil ca și cuvântul pe care l-a eliminat și acum este respins la rândul său. De exemplu cuvântul *senil* provine din latină *senex/senilis*, (fr: *sénile*, eng: *senile*) ceea ce se referea la *om/persoana bătrână*, însă de-a lungul timpului acest cuvânt a început să se deterioreze, dobândind conotații peiorative.

Analizând minuțios diversele clasificări efectuate de numeroși lingviști din perioade diferite și observând varietatea largă de abordări, considerăm oportun să avansăm în cercetarea noastră cu o încercare proprie în clasificarea eufemismelor din limbajul diplomatic din perspectiva semantică, stilistică și structurală, observând influența eufemismelor asupra limbii.

Așadar, din punct de vedere **semantic**, problema influenței eufemismului asupra vocabularului este destul de complexă. Eufemismul, care este adesea doar un mijloc stilistic, nu schimbă sensul cuvintelor, ci ne arată doar o utilizare specială a unui cuvânt sau a unei expresii. De exemplu ne referim la o *ipoteză eronată*, prin expresia eufemizată *ipoteză strălucită*, însă cuvântul *strălucită* nu ia, prin urmare, sensul de *fals*. Este important să amintim în această ordine de idei despre cazuri de depreciere semantică cum ar fi variabilitatea unor termeni precum *democrație* și coșmarul semantic al limbajului deliberat eufemistic, ambiguu și obscur al lui Orwell în care *pacea* înseamnă *război* iar *dragostea* înseamnă *ură*[6]. Se întâmplă însă ca sensul original al unui cuvânt să dispară cu totul și să predomine utilizarea

eufemistică; cuvântul încetează astfel să fie un eufemism și uneori cere să fie înlocuit. Avantajele unei asemenea degradări eufemistice dau naștere următoarelor observații:

- o expresie care a fost inițial politicoasă, ajunge să devină insolentă și grosolană, și

- o expresie decentă inițial ajunge să devină indecentă.

Trebuie remarcat faptul că, în aceste utilizări, eufemismele își pierd calitatea eufemistică, devenind cu ușurință sinonimul cuvântului pe care trebuie să-l înlocuiască iar, în momentul în care încetează să mai fie o expresie eufemistică, nu mai poate servi ca eufemism și, la rândul său, cere să fie înlocuit. Din aceste motive eufemismul este deseori comparat cu opera lui Sisif. La Cicero găsim istoria interesantă a unui eufemism, care în decursul timpului, și-a pierdut valoarea eufemistică și a ajuns să fie utilizat direct pentru ideea neplăcută pe care a fost conceput să o voaleze: cel care era numit *dușman de luptă* (*perduellis*) era numit *oaspete* (*hostis*), degajând astfel încărcătura negativă a conotației cuvântului *dușman* printr-o expresie îndulcită, deoarece *hostis* (care a derivat cu timpul în *hospes* avea sensul de: 1 *stăpân/gazdă* (*host*); 2 *oaspete, vizitator, musafir*; 3 *om străin, persoană din altă țară*) însemna pentru predecesorii noștri *persoană străină* (*peregrinus*). Totodată, observăm în acest exemplu o polarizare semantică, în care cuvântul *hospes* are mai multe sensuri, dintre care unul este opusul celui alt sens, fenomen cunoscut în linii mari ca enanteosemie. În decursul timpului acest cuvânt a achiziționat o conotație și mai dură, *dușman înarmat* (*enemy under arms*), pierzând astfel semnificația de *persoană străină* (*peregrinus*) [9].

Bazându-ne pe faptul că evoluția semantică presupune schimbări care au loc la nivelul sensului unor cuvinte putem delimita eufemisme pozitive și negative, care se disting în funcție de aspectul evaluativ. H. Rawson estimează că eufemismele pozitive pot fi numite și eufemisme stilistice sau de exagerare, deoarece acestea au capacitatea de a preamări/extinde sensul, făcând ca conceptele eufemizate să pară mai importante și mai mărețe decât sunt cu adevărat. Contrar eufemismelor pozitive, cele negative diminuează și reduc gradul de apreciere [8].

Totodată deosebim eufemisme care creează serii sinonimice, și se caracterizează prin diverse generalizări și restrângeri de sens, urmărind un scop pragmatic care de fapt reflectă modificări în mentalitatea publică. Grație faptului că eufemismele se substituie frecvent unele pe altele din anumite presiuni extralingvistice, dar și a interdicțiilor sociale și politice, se creează un câmp sau subsansamblu lexico-semantic, care se află într-o relație de ierarhizare, stabilită pe baza înrudirii noționale sau denotative cum ar fi următoarele exemple:

- *infirm* → *handicapat* → *cu dezabilitați* → *cu nevoi speciale* → *provocat* → *diferit* → *cu determinare/hotărât (people with determinaton)*;
- *politician* → *exponent al politicului* → (*pseudo*)*guvernant* → *on de stat* → *om politic* → *persoană publică*.

Factorul determinant în perceperea sensului corespunzător nu presupune doar proprietățile semantice ale termenilor, ci și contextul în care sunt utilizați, adică funcțiile lor pragmatice. Totodată numărul de termeni dintr-o serie sinonimică este determinat nu doar de imaginația emițătorului, dar mai cu seamă de realitatea extralingvistică. În această ordine de idei putem constata faptul că pe măsură ce presiunile societății sunt mai mari, termenii se substituie mai des, seria sinonimică este mai mare, iar transformarea conceptuală a eufemismelor este mai rapidă. Societatea lingvistică se străduie constant să îmbunătățească exprimarea lingvistică și să ofere modalități noi și interesante de comunicare. Anume din aceste motive unele eufemisme sunt atât de trecătoare încât niciodată nu ajung să fie improprii utilizării, fenomen numit de către K. Buridge „rutinarea eufemismelor” [1]. Cercetătoarea Inga Druță numește această caracteristică „perisabilitatea eufemismelor” valoarea lor de camuflaj pierzându-se după o utilizare frecventă [3].

Pe de altă parte însă, putem observa că pe măsură ce un cuvânt este folosit mai mult timp sau este mai vechi în limbă, cu atât mai ofensatoare sunt conotațiile sale, cum ar fi exemplul menționat supra: *persoană infirmă* versus *persoană diferită*; *negru* versus *persoană cu fond rasial/minoritate vizibilă*; *a muri* versus *a trece în eternitate*. Totodată trebuie să menționăm faptul că acele cuvinte care au o frecvență înaltă sunt mai accesibile pentru publicul larg și necesită un efort cognitiv mai mic pentru a fi utilizate, însă timpul are proprietatea de a elimina și/sau estompa noutatea și vioiciunea termenilor noi care invită spre interpretare.

Din punct de vedere **stilistic** se observă că eufemismele sunt exprimate prin multiple mijloace stilistice și/sau retorice. În cele ce urmează vom direcționa clasificarea noastră spre investigarea modului în care eufemismele au fost utilizate pentru îndeplinirea scopului de atenuare și îndulcire a limbajului diplomatic, enumerând cele mai frecvente mijloace stilistice care se combină pentru realizarea acestui scop estetic.

Generalizând informația excerptată din literatura de specialitate, observăm că majoritatea lingviștilor care au studiat domeniul vizat consideră că **metafora** este unul dintre mijloacele de exprimare eufemistică cel mai frecvent utilizat.. Astfel, *relațiile internaționale întrerupte* devin *înghețate*; *țările vecine* sunt *țări prietene*; *restabilirea relațiilor internaționale* au scopul de a *edifica conexiuni, poduri și proiecte comune* formând un *cerc de încredere* (între Moldova, România și Ucraina) sau *poduri diplomatice*. În societatea contemporană nimeni nu mai este *sărac*, cel puțin în discursurile

diplomatie, cuvântul *sărac* fiind înlocuit cu eufemismul *lipsit, defavorizat, dezavantajat, marginalizat economic*. Deoarece referirea la *țările sărace ale lumii* ar ofensa aceste țări, ele au devenit *națiuni/economii emergente, națiuni/țări în curs de dezvoltare* indiferent dacă acestea se dezvoltă sau nu. După cristalizarea acestui eufemism în vocabularul curent al limbii române și după preluarea tonurilor inițiale nedorite, s-a dovedit a fi necesar ca acest eufemism să fie înlocuit cu altul suplimentar, și anume cu *lumea a treia*: termen politic cu tentă diplomatică, apărut la începutul anilor 1950, pentru a distinge țările care nu făceau parte nici din blocul vestic nici din cel estic.

Un alt mijloc stilistic deseori întâlnit în exprimarea eufemistică din limbajul diplomatic este aderarea la metoda de exprimare de la general la specific și de la specific la general, sau prin **sinecdocă** și **metonimie**. Un exemplu elocvent în acest sens este fenomenul *diplomația panda*. Potrivit lui P. Bourdieu, există o anumită „relație metonimică” între expeditor și delegat. Delegatul (ursul panda) devine printr-o împrutunicire inconștientă capabil să acționeze ca un substitut pentru expeditorul care de fapt îi conferă acest mandat. Cu alte cuvinte delegatul poate funcționa ca un semn în locul totalității grupului sau, altfel spus, fenomenul diplomației panda printr-o relație metonimică funcționează ca un semn care înlocuiește totalitatea ca întreg[2].

Expresivitatea limbajului diplomatic este susținută și de prezența eufemismelor realizate prin **sinecdocă** sau prin numirea unui concept specific pentru unul general, de exemplu *a pune capăt măcelului și vărsării de sânge din Siria și încetarea oricărei forme sau tip de terorism*. Observăm în aceste expresii o extindere a sensului, care tind să evite numirea directă a formelor de terorism întreprinse în Siria.

Inversarea are loc atunci când sensul convențional al unui cuvânt se potrivește (sensului) referentului contextual, cu condiția că acest sens trebuie inversat, astfel *dragostea* devine *ură* iar *avantajul* trebuie de înțeles ca o *catastrofă* mondială.

Litota, numită și subevaluare, exprimă idei în mod indirect, atenuat, micșorat, lăsând să se înțeleagă contrariul de exemplu: *provocare* pentru *problemă*; *economie, raționalizare* pentru *reducere*; *naționalizare* pentru *procurarea obligatorie de către stat*; circumlocuțiunea *nu va fi ușor* subliniază de fapt *imensitatea problemei*.

Hiperbola, numită de către K. Burrige [1] și B. Warren [10] strategie antitetice pentru subevaluare/litotă, este figura de stil care constă în exagerarea efectului sau importanței unui fapt. Exemple precum *trecut de ani, albit, încărunțit* au apărut în calitate de eufemisme pentru conceptul *bătrân*. Un exemplu elocvent de hiperbolă este versul din poemul Amandei Gorman, recitat în timpul ceremoniei de investire a celui de al 59-lea președinte al

SUA, Joe Biden, la 20 ianuarie 2021: „*We've learned that **quiet** isn't always **peace**, and the **norms and notions** of what „**just**” is isn't always **justice**” [4].*

Metalepsa constă în indicarea unui amănunt anterior pentru a sugera consecința unui fapt și transmite adesea o expresie metaforică utilizând un cuvânt asociat cu un lucru la care se face referire. Atunci când ex-președintele SUA Donald Trump a decis să părăsească acordul cu privire la schimbările climatice de la Paris în iunie 2017, E. Macron, l-a îndemnat pe D. Trump să facă *planeta noastră din nou minunată/make our planet great again*, făcând astfel aluzie la sloganul utilizat în timpul campaniei prezidențiale a lui Donald Trump.

Oximoronul este o figură de stil adesea întâlnită în expresiile eufemistice din limbajul diplomatic care exprimă o ironie subtilă sau un adevăr usturător sub forma asocierii paradoxale a doi termeni incongruenți și aparent incompatibili. De exemplu: *foc prietenesc, realitate virtuală, haos controlat, țipăt silențios, istorie vie, estimare exactă, oponent loial, opinie imparțială*.

Epitetele sunt utilizate pe scară largă în limbajul diplomatic și servesc nu numai drept un mijloc puternic de evaluare (pozitivă sau negativă), ci și îndeplinesc funcția de reglementare, impunând destinatarului perspectivele ideologice și axiologice ale emițătorului cu privire la obiectul de evaluare și, în cele din urmă, influențând opinia acestuia făcându-l să se răzgândească în favoarea manipulatorului. De exemplu o situație secretă care necesită perspicacitate și un simț de orientare rapidă într-o situație dificilă este numită *moment de fler*.

Personificarea este o figură de stil care atribuie însușiri, comportamente umane unei idei sau unui lucru. Discursul înaltului oficial european, Franco Frattini, reprezentant al OSCE pentru stânga Nistrului, ținut la Academia Diplomatică de la Moscova, afirma că *Cererea Chișinăului de retragere a trupelor ruse de ocupație din stânga Nistrului e desprinsă de realitate*. Totodată, în ultimul timp s-au răcit considerabil relațiile diplomatice dintre Rusia și Regatul Unit al Marii Britanii drept urmare a asasinării fostului spion rus și a fiicei acestuia, aflați la Londra la acel moment, astfel instaurându-se un război diplomatic rece între aceste două state. Ambasada Rusiei ironizează în mod eufemistic autoritățile britanice după ce premierul Theresa May a anunțat că Regatul Unit expulzează 23 de diplomați ruși: *Temperatura relațiilor ruso-britanice a căzut la -23, dar nu ne e frică de frig*, a scris ambasada Rusiei pe Twitter.

Antiteza presupune apropierea termenilor opuși bazându-se pe observații făcute de emițător asupra datelor realității. Pe baza acestor date, prin activitatea gândirii, emițătorul cumpănește faptele, compară și selecționează generalul și esențialul din elementele concrete și formulează

apoi constatări și trage concluzii. Folosirea antitezelor în texte reflectă totdeauna gândirea ageră și pătrunzătoare a emițătorului. Un exemplu evocator de antiteză este fraza din discursul lui John F. Kennedy ținut în timpul ceremoniei de inaugurare: „*We observe today not a victory of party but a celebration of freedom, symbolizing an end as well as a beginning, signifying renewal as well as change*”. În egală măsură, discursul de investire al președintelui RM, Maia Sandu accentuează prerogativele noii conduceri: „*Cei care au avut datoria să conducă țara spre lumină au încercat să o scufunde în întuneric, în corupție, în sărăcie, în haos*”.

Din punct de vedere **structural** se observă că eufemismul afectează forma externă a cuvintelor prin distorsiunile pe care le provoacă, favorizând uneori crearea anumitor cuvinte care joacă un rol considerabil în exprimarea stilistică, influențând sensul cuvintelor într-un mod esențial și, respectiv îmbogățind și uneori sărăcind vocabularul.

Analiza structurală a eufemismelor din limbajul diplomatic se bazează pe trei mijloace lexicale: interne, externe și mixte. Prin mijloace *interne* înțelegem formarea eufemismelor noi de la materialul lingvistic deja existent prin: derivare: *provocare – provocator, favorizat – defavorizat*; compunere: *pacificator, relații ruso-britanice*; schimbarea valorii lexicale: *a corela – corelarea prețurilor, a instaura – instaurarea controlului militar*.

Dintre procedeele *externe*, se constată că cele mai productive sunt împrumuturile cu funcție eufemistică. Majoritatea lingviștilor care au efectuat studii în domeniul vizat consideră că împrumuturile dint-o limbă străină atenuază duritatea conceptului exprimat, astfel, încât cuvântul împrumutat devine în mod automat eufemism, recurgându-se de obicei la termeni științifici sau la o limbă de prestigiu, deoarece cuvântul/termenul împrumutat este lipsit cu pietate de asociații neplăcute, de conținutul emoțional și este gata să preia tonul discursului pe care îl conduce emițătorul. Ex: *instituționalizat → institutionnalisé* (fr.), *dezabilitate → disability* (eng.), *comunitate → communitas* (lat.).

Al treilea mijloc lexical de formare a eufemismelor din limbajul diplomatic este cel *mixt* și se manifestă prin calc lingvistic: procedeu de îmbogățire lexicală care constă în transpunerea unui semn lingvistic din limba sursă într-o limbă țintă, aflându-se astfel la interferența dintre traducere și împrumut. Dintre diversitatea calcurilor lingvistice, cele mai productive, pentru limbajul diplomatic, considerăm a fi cel lexical, semantic și frazeologic.

Calcul lexical este mijlocul de îmbogățire a vocabularului atât cu unități lexicale, cât și cu sensuri noi. De exemplu: *război rece = cold war, cortina de fier = iron curtain, gulere albe = white collars*, cu referire la oamenii cu funcție de conducere în instituții de stat ce comit infracțiuni mai periculoase

decât cele ale hoților tradiționali; *supremație albă* = *white privilege*, credința rasistă că oamenii albi sunt superiori celor din alte rase și, prin urmare, ar trebui să le domine pe acestea; acest termen se mai referă și la un sistem politic sau socio-economic în care oamenii albi se bucură de un privilegiu asupra altor grupuri etnice.

Calcul semantic este un calc lexical care presupune un împrumut de sens, prin care un cuvânt din limba țintă obține un sens nou sub influența cuvântului din limba sursă, în cazul când nu există nici o legătură între sensul vechi (existent în limbă) și sensul nou împrumutat. De exemplu: *provocător (challenging)* - pentru o situație dificilă și ambițioasă, *coridor european/diplomatic (european/diplomatic corridor)* - cu sens de *traseu, determinat (determined)* - cu sensul de *hotărât/decis*.

Calcul frazeologic presupune traducerea literală a unei unități frazeologice străine: *axa răului (axis of evil)*, *clasa de mijloc (middle class)*, *guvern din umbră (shadow government)*, *scut anti-rachetă (missile shield)*, *strict secret (top secret)*, *proceduri alternative (alternative proceedings)*, *pagube/pierderi colaterale (collateral damages)*, *lovitura chirurgicală (surgical strike)*, *creștere negativă (negative growth)*, *discriminare pozitivă (positive discrimination)*, *foc prietenesc (friendly fire)*.

Concluzii:

Clasificarea eufemismelor utilizate în limbajul diplomatic impune constatarea diversității acestora precum și o anumită sistematizare. Bunăoară, clasificarea din perspectiva semantică impune concluzia că exprimarea eufemistică nu schimbă sensul cuvintelor, însă arată doar utilizarea specifică a unui cuvânt într-un anumit context. Totodată evoluția semantică la care sunt supuse eufemismele implică anumite modificări conceptuale. Diversitatea mijloacelor stilistice percepute în exprimarea eufemistică denotă felul în care acestea afectează și contribuie la interpretarea textelor diplomatice. Este imperios să constatăm că eufemismele analizate din punct de vedere structural reprezintă unul din motivele primordiale ale împrumuturilor din limbile străine și urmăresc scopul de a atenua duritatea conceptului exprimat, fiind lipsit din start de asociații neplăcute și încărcătură emotivă, preluând tonul discursului livrat. Nu în ultimul rând considerăm că avantajele acestei încercări de catalogare a eufemismelor este de a oferi un model sistematic în perceperea mai bună a organizării limbajului diplomatic și de a contribui la evoluția cercetării acestui tip de limbaj.

Referințe bibliografice:

1. ALLAN, Kate, BURRIDGE, Keith (1992) – *Euphemism and Dysphemism. Language Use as Shield and Weapon*, Oxford University Press, New York, 263 p.;

2. BOURDIEU, Pierre (1991) – *Language and Symbolic Power*, Cambridge UK, 151p.;
3. DRUȚĂ, Inga (2012) – *Magia cuvântului*, Chișinău, ediția a 2-a, 124 p.;
4. GORMAN, Amanda,
www.americanrhetoric.com/speeches/amandagormaninauguralpoem.htm, accesat pe 26.01.2021;
5. MARTIN LUTHER KING – *I Have a Dream*,
<https://www.americanrhetoric.com/figures/antithesis.htm>, accesat pe 4.02.2021;
6. ORWELL, George – *Politics and the English Language*,
<http://www.public-library.uk/ebooks/72/30.pdf>, accesat pe 23.11.20;
7. PINKER, Steven – *The Blank Slate*,
https://en.wikipedia.org/wiki/Steven_Pinker, accesat pe 14.01.2021;
8. RAWSON, Hugh (1981) – *A dictionary of euphemism and other doubletalk*, New York, 328 p.,
<https://archive.org/details/dictionaryofeuph0000raws/page/n327/mode/2up>, pagina 28-29, accesat pe 8.12.20;
9. ULLMAN, Stephen (1964) – *Semantics, an Introduction to the Science of Meaning*, Oxford, 296 p.;
10. WARREN, Beatrice (1992) – *What Euphemisms Tell us about the Interpretation of Words*, articol în *Studia Linguistica*, 46(2):128 – 172.